

Lze také dodat, že J. Locke přesně nevymezil pojem lid. V každém případě ale při všech úpravách, které v textu Druhého pojednání o vládě provedl, nechal J. Locke celé toto své dílo vyústit do myšlenky, že lid má právo jednat jako svrchovaný a pokračovat v zákonodánné činnosti sám nebo si zřídit novou formu vlády či starou formu vlády vložit do lepších rukou.

Praha, květen 1989

Oskar Krejčí

KAPITOLA I O POLITICKÉ MOCI (úvod)

1. Protože bylo dokázáno v předcházející rozpravě, že 1. Adam neměl ani přirozeným právem otcovství, ani pozitivním darováním od boha nijakou takovou autoritu nad svými dětmi, ani panství nad světem, jak se tvrdí, 2. že kdyby měl, jeho dědici neměli žádné právo na ně, 3. že kdyby jeho dědici měli, nemohlo by právo nástupnictví a tudíž právo vládnout být jistě určeno, protože neexistuje žádný zákon přirozený ani pozitivní zákon božský, jež určuje, kdo je pravým dědicem ve všech případech, jež mohou vzniknout, 4. že kdyby i toto bylo určeno, nicméně protože znalost toho, která je nejstarší linie Adamova potomstva, byla od tak dávné doby nadobro ztracena, že v plemech lidských a rodinách světa nezbývá jednomu proti druhému nejmenší nárok na to, že je nejstarší dům a že má právo dědicství, protože všechny tyto premisy byly, jak mám za to, jasně dokázány, je nemožné, aby nynější vládci na zemi měli nějaký prospěch nebo odvozovali i nejmenší stín autority z toho, co se pokládá za zdroj veškeré moci, z „Adamova osobního panství a otcovské autority“. Proto ten, kdo nechce dát oprávněný podnět k myšlence, že všechna vlada na světě je toliko výtvozem síly a násilí a že lidé nežijí pospolu podle jiných pravidel než podle pravidel zvířat, kde silnější vyhrává, a tak klást základ pro ustavičný nepořádek a rozbroy, vřavu, pobuřování a vzpouru (věci, proti nimž stoupenci oné domněnky tak hlasitě protestují), musí nutně vynajít jiný vznik vlády, jiný původ politické moci a jinou cestu, jak určit a znát osoby, které ji mají, než ty, jimž nás učil sir Robert Filmer.

2. K tomuto účelu nemůže, myslím, být nevhodné vyložit, co pokládám za politickou moc, aby moc vrchnosti nad poddaným mohla být odlišena od moci otcovy nad jeho dětmi, hospodářovy nad jeho sluhou, manželovy nad jeho ženou a pánovy nad jeho otrokem. Protože všechny tyto odlišné moci se někdy vyskytují pohromadě u téhož člověka, může nám to pomoci, pozorujeme-li ho pod těmito různými vztahy, rozlišit tyto moci jednu od druhé a ukázat rozdíl mezi vládcem státu, otcem rodiny a kapitánem galeje.

3. Pokládám tedy politickou moc za právo dávat zákony s tresty smrti a tudíž se všemi menšími tresty pro úpravu a zachování vlastnictví a užívat síly společenství při provádění takových zákonů a při obraně státu proti vnějšímu bezpráví, a vše toto jen pro veřejné dobro.

KAPITOLA II O STAVU PŘIROZENÉM

4. Abychom správně porozuměli politické moci a odvodili ji z jejího původu, musíme uvážit, v jakém stavu všichni lidé jsou od přirozenosti. Je to stav dokonalé svobody řídit svá jednání a nakládat se svým majetkem a se svými osobami, jak považují za vhodné, v mezích přirozeného zákona, aniž žádají povolení nebo závisí na vůli kohokoli jiného.

Je to také stav rovnosti, v němž všechna moc a pravomoc je vzájemná, aniž jeden má více než druhý. Není nic zřejmější, než že tvorové téhož druhu a téhož stupně, bez rozdílu zrození ke všem

týmž výhodám přírody a užívání týchž schopností, mají být také mezi sebou rovni, bez podřízení nebo podrobení, dokud by pán a velitel jich všech nějakým zjevným prohlášením své vůle neustanovil jednoho nad druhým a nepřenesl na něho zřejmým a jasným ustanovením nepochybné právo na panství a svrchovanost.

5. Na tuto rovnost lidí od přirozenosti pohlíží rozvážný Hooker jako na tak samozřejmou a zcela nepochybnou, že ji činí základem onoho závazku k vzájemné lásce mezi lidmi, na němž staví jejich vzájemné povinnosti a z něhož odvozuje veliké zásady spravedlnosti a milosrdenství. Jeho slova jsou:

„Stejná přirozená pohnutka přivedla lidi k poznání, že je jejich povinností neméně milovat jiné než sebe sama, protože vidí, že ty věci, jež jsou stejné, musí nutně všechny mít jedno měřítko. Nemohu-li si než přát, aby se mi dostalo právě tolik dobra z rukou každého člověka, kolik si kdo přeje ve své vlastní duši, jak bych měl čekat, že budu mít jakoukoli část svého přání v tom ukojení, nebudu-li já sám pečovat o to, abych ukojil stejné přání, které je nepochybně v jiných lidech, kteří jsou jedné a téže přirozenosti? Způsobit jim cokoli, co odporuje tomuto přání, musí je nutně po všech stránkách rmoutit stejně jako mne. A tak způsobím-li jim škodu, musím čekat, že ji utrpím také, protože není důvodu, proč by mi jiní projevovali větší míru lásky, než bych já projevovat jim. Moje přání tedy, abych byl milován těmi, kdo mi jsou rovni přirozeností, tak velice, jak je možno, ukládá mi přirozenou povinnost, abych choval k nim zcela stejnou náklonnost. Žádný člověk nemůže neznat jednotlivá pravidla a předpisy, jež přirozený rozum vyvodil pro řízení života z onoho poměru rovnosti mezi námi samými a těmi, kdo jsou jako my“ (*Eccl. Pol.*, kn. I, odst. 7).

6. Ačkoli však toto je stav svobody, přece to není stav zvlůle. Ačkoli člověk v onom stavu má nekonečnou

nutný zákon o smu

trolovatelnou svobodu volně nakládat se svou osobou nebo se svým majetkem, přece nemá svobodu zahubit sebe sama nebo rovněž nějakou bytost, již má ve své moci, leč tam, kde to žádá nějaké ušlechtilější užívání než její pouhé zachování. Stav přirozený má zákon přirozený, aby jej řídil, který zavazuje každého, a rozum, který je tento zákon, učí veškeré lidstvo, které jen chce jít k němu na radu, že proto, že všichni jsou si rovni a nezávislí, nikdo nemá poškozovat druhého v jeho životě, zdraví, svobodě nebo majetku. Všichni lidé jsou zajisté dílem jednoho všemohoucího a nekonečně moudrého Tvůrce, všichni služebníky jednoho svrchovaného Pána, vyslaní do světa na jeho rozkaz a v jeho službách, jsou jeho vlastnictvím, jeho dílem jsou učiněni, aby vytrvali, pokud se jemu, a ne někomu jinému líbí. A protože jsme nadáni stejnými schopnostmi a všichni máme podíl v jednom společenství přírody, tedy nelze předpokládat žádné takové podřízení mezi námi, jež by nás opravňovalo, abychom zahubili jeden druhého, jako kdybychom byli učiněni jedni pro užívání druhých, jako nižší stupně tvorů jsou učiněny pro naše užívání. Jako každý je povinen zachovat sebe a nepustit svévolně své stanoviště, tak ze stejného důvodu má, není-li ohroženo jeho zachování, pokud může, zachovat ostatní lidstvo, a dokud nejde o to, vykonat spravedlnost na provinilci, nemá odnít nebo poškozovat život nebo co směřuje k zachování života, svobodu, zdraví, údy nebo statky druhého.

7. A aby všichni lidé mohli být zdržováni od toho, aby napadali práva druhých a aby působili škodu sobě navzájem, a aby byl zachováván zákon přirozený, který chce mír a zachování všeho lidstva, je provádění zákona přirozeného v tomto stavu vloženo do rukou každého člověka. Tím každý má právo potrestat přestupníky tohoto zákona v takovém stupni, jaký může zabránit jeho porušování. Neboť zákon přirozený, jako všechny jiné zákony, jež se týkají lidí na tomto světě, byl by nadarmo,

je to stejné jako libovolné

kdyby nebylo nikoho, kdo by ve stavu přirozeném neměl moc provádět tento zákon a tím zachovávat nevinného a držet na uzdě přestupníky, a jestliže může kdokoli ve stavu přirozeném trestat druhého pro jakékoli zlo, jež způsobil, každý může tak činit. Neboť v tomto stavu dokonalé rovnosti, kde od přirozenosti není nadřizenosti ani pravomoci jednoho nad druhým, každý musí nutně mít právo činit, co kdokoli může činit prováděje tento zákon.

8. A takto ve stavu přirozeném „nabývá jeden člověk moci nad druhým“, ale přece ne moci absolutní nebo libovolné, aby zacházel se zločincem, když ho dostal do svých rukou, podle rozvášněné horlivosti nebo bezmezně prudkosti své vlastní vůle, ale toliko aby mu oplatil, pokud klidný rozum a svědomí nařizují, tím, co je úměrné jeho přestupku, a tolik, co může sloužit k náhradě a k výstraze. Neboť toto dvojí jsou jediné důvody, proč kdo může oprávněně působit škodu druhému, tedy to, co nazýváme trestem. Překračuje přirozený zákon, prohlašuje přestupník sám, že žije podle jiného pravidla než podle pravidla rozumu a obecné slušnosti, což je ona míra, již bůh ustanovil jednání lidí pro jejich vzájemnou bezpečnost, a tak se stává nebezpečným lidstvu. Protože pouto, které je má zabezpečit proti bezpráví a násilí, je jím zeslabeno a přetrženo, což je prohřešek proti celému lidskému rodu a proti jeho míru a bezpečnosti, o něž pečuje přirozený zákon, může každý člověk právem, jež má, aby chránil lidstvo vůbec, zabraňovat věcem jemu škodlivým nebo, kde je nutno, zničit je, a tak může způsobit komukoli, kdo překročil onen zákon, takové zlo, jež v něm může vzbudit lítost, aby to nečinil, a tím jej odstrašit a jeho příkladem jiné, aby nepáchali podobné bezpráví. A v tomto případě a z tohoto důvodu „má každý člověk právo potrestat přestupníka a být vykonavatelem přirozeného zákona“.

9. Nepochybují však, že se toto bude zdát některým lidem velmi podivným učením, ale dříve, než

je odsoudí, žádám je, aby mi rozhodli, jakým právem kterýkoli kníže nebo stát může vydat na smrt nebo potrestat cizince pro jakýkoli zločin, jež spáchá v jejich zemi? Je jisto, že jejich zákony na základě jakékoli sankce, jež se jim dostává z prohlášení vůle zákonodárcovy, nepostihují cizince. Nemluví k němu, a ani kdyby mluvily, není vázán naslouchat jim. Zákonodárna autorita, pro niž jsou v platnosti nad poddanými onoho státu, nemá nad ním moci. Ti, kdo mají nejvyšší moc dávat zákony v Anglii, Francii nebo Nizozemí, jsou vůči Indiánovi pouze jako ostatní svět, lidmi bez pravomoci. A tudíž jestliže podle zákona přirozeného každý člověk nemá moc trestat přestupky proti tomuto zákonu, jak podle jeho střízlivého soudu případ vyžaduje, nevidím, jak vrchnosti kteréhokoli společenství mohou trestat cizince jiné země, když vzhledem k němu nemohou mít více moci, než co každý člověk od přirozenosti má nad druhým.

10. Mimo zločin, který spočívá v porušení zákonů a odchylce od pravého pravidla rozumu, čímž se člověk stává tak dalece zvrhlým a sám dává najevo, že se vzdává zásad lidské přirozenosti a že je škodlivým tvorem, děje se tu obvykle bezpráví a ta či ona osoba, ten či onen člověk utrpí škodu jeho přestupkem. V tomto případě ten, kdo utrpěl nějakou škodu, má (mimo právo na trest společné mu s druhými lidmi) zvláštní právo domáhat se náhrady na tom, kdo ji způsobil. A kterákoli jiná osoba, jež to shledává spravedlivým, může se ještě připojit k tomu, kdo je poškozen, a pomoci mu, aby si vymohl na přestupníku tolik za utrpěnou škodu, aby ho to uspokojilo.

11. Jsou tedy dvě odlišná práva: první trestat zločin, aby se zabránilo a předešlo podobnému přestupku, a toto právo trestat má každý, druhé vymáhat náhradu, což patří toliko poškozené straně. Z nich vyplývá, že vrchnost, již jako vrchnosti se dostalo do rukou obecné právo trestat, může často, kde veřejné dobro nežadá provádění zákona, pro-

minout trest za zločiny ze své vlastní pravomoci, ale přece nemůže prominout náhradu příslušející nějakému soukromníku za škodu, jež mu byla způsobena. A ten, kdo utrpěl škodu, má právo žádat náhradu ve svém vlastním jménu a on jediný ji může prominout. Poškozená osoba má tuto moc přivlastnit si statky nebo službu provinilcovu právem sebezáchovy, jako každý člověk má moc trestat zločin, aby zabránil jeho opakování, „právem, jež má, aby zachoval lidské pokolení“ a vykonal za tímto účelem všechny rozumné věci, jež může. A tudíž každý člověk ve stavu přirozeném má moc zabít vraha, i aby odstrašil jiné od podobného bezpráví (jež žádná náhrada nemůže vyvážit) příkladem trestu, jenž je očekává od každého, i aby zabezpečil lidi od útoků zločince, který, zřeknuv se rozumu, obecného pravidla i míry, již bůh dal lidstvu, vyhlásil nespravedlivým násilím a vraždou na někom spáchanou válku veškerému lidstvu a může tedy být zahuben jako lev nebo tygr, jedna z oněch divokých šelem, s nimiž lidé nemohou mít společnost ani bezpečnost. A na tomto se zakládá onen velký zákon přirozený: „Kdokoli by vylil krev člověka, skrze člověka vylita bude krev jeho.“ A Kain byl tak pevně přesvědčen, že každý má právo zahubit takového zločince, že po vraždě svého bratra zvolal: „Kdokoli mne nalezne, zabije mne.“ Tak jasně to bylo vepsáno v srdci všech lidí.

12. Z téhož důvodu smí člověk ve stavu přirozeném trestat menší porušení tohoto zákona. Snad se někdo zeptá: Smrtí? Odpovídám: Každé překročení smí být trestáno v tom stupni a s tak velikou přísností, jež postačí, aby z něho učinily špatný kup pro přestupníka, daly mu podnět k lítosti a odstrašily jiné od podobného činu. Každý přestupek, jenž by byl spáchán ve stavu přirozeném, smí ve stavu přirozeném také být trestán stejně a rovněž ve státě, pokud je možno. Neboť byt bylo mimo můj přítomný úmysl pouštět se zde do podrobností zákona přirozeného nebo do jeho výměr trestu, přece je jis-

to, že je takový zákon a rovněž že je tak pochopitelný a jasný rozumné bytosti a tomu, kdo studuje tento zákon, jako pozitivní zákony států, ano snad ještě jasnější, stejně jako je snáze pochopit rozum než fantazie a zapletené výmysly lidí sledujících opačné a tajné zájmy vkládané do slov. Opravdu totiž je tomu tak s velkou částí domácích zákonů jednotlivých zemí, které jsou jen potud správné, pokud jsou založeny na zákonu přirozeném, podle něhož mají být upravovány a vykládány.

13. Než nepochybuji, že proti tomuto podivnému učení, že totiž „ve stavu přirozeném má každý moc provádět zákon přirozený“, bude namítáno, že je nerozumné, aby lidé byli soudci ve své vlastní věci, že sebeláska učiní lidi stranickými k sobě samým a ke svým přátelům a že naproti tomu zlomyslnost, vášně a pomsta povedou je příliš daleko při trestání jiných a že z toho bude následovat jen zmatek a nepořádek a že tedy bůh jistě ustanovil vládu, aby držela na uzdě stranickost a násilnost lidí. Ochotně připouštím, že občanská vláda je vhodným prostředkem proti nevýhodám přirozeného stavu, jež zajisté jsou nutně veliké, kde lidé mohou být soudci ve své vlastní věci, jelikož je snadné si představit, že ten, kdo byl tak nespravedlivý, že činil bezpráví svému bratru, stěží bude tak spravedlivý, aby sebe sama za to odsoudil. Ale budu žádat ty, kdo činí tuto námitku, aby si připomněli, že absolutní monarchové jsou jen lidmi. A má-li vláda být prostředkem proti oněm zlům, jež nutně vyplývají z toho, jsou-li lidé soudci ve své vlastní věci, a nemá-li tudíž stav přirozený být trpěn, přejí si znát, jaký druh vlády to je a o kolik lepší než stav přirozený je ten, kde jeden člověk, který vládne množství, má volnost být soucem ve své vlastní věci a může činit poddaným, cokoli se mu líbí, aniž má někdo nejmenší možnost vyslyšet nebo kontrolovat ty, kdo vykonávají jeho choutky a kdo mu musí být podrobeni ve všem, cokoli činí, ať je veden rozumem, omylem nebo vášní. To však lidé ve stavu přiroze-

ném nejsou zavázáni si činit navzájem. A jestliže ten, kdo soudí, soudí chybně ve své vlastní nebo jakékoli jiné věci, je za to odpovědný ostatnímu lidstvu.

14. Často se vyskytá jako pádná námitka otázka: „Kde jsou nebo zda vůbec byli nějakí lidé v takovém stavu přirozeném?“ A na to může nyní stačit jako odpověď, že, protože všechna knížata a všichni vládcové „nezávislých“ vlád na celém světě jsou ve stavu přirozeném, je jasné, že svět nikdy nebyl a ani nikdy nebude bez četných lidí v tomto stavu. Jmenoval jsem všechny vladaře „nezávislých“ společností, ať jsou či nejsou ve spolku s jinými. Nečiní totiž každá smlouva konec přirozenému stavu mezi lidmi, nýbrž toliko ta, dohodnou-li se navzájem, že vstoupí do jednoho společenství a vytvoří jedno politické těleso. Lidé mohou učinit spolu navzájem jiné sliby a smlouvy, a přece stále ještě být ve stavu přirozeném. Sliby a obchodní smlouvy mezi oněmi dvěma lidmi na pustém ostrově, o nichž se zmiňuje Garcilaso de la Vega ve svých Dějinách Peru, nebo mezi Švýcarem a Indiánem v amerických lesích jsou pro ně závazné, ačkoli jsou vzhledem k sobě navzájem úplně ve stavu přirozeném, neboť pravda o zachování daného slova přísluší lidem jako lidem, a nikoli jako členům společnosti.

15. Proti těm, kdo praví, že nikdy nebyli nějakí lidé ve stavu přirozeném, chci nejenom postavit autoritu rozvážného Hookera (*Eccl. Pol.*, kn. I, odst. 10), kde praví: „Zákony, jež byly až dosud uvedeny,“ tj. zákony přirozené, „zavazují lidi naprosto, i proto, že jsou lidé, ačkoli nikdy nezfídili žádné společenství ani žádnou slavnostní dohodu mezi sebou, co činit nebo nečinit. Ale pokud si sami od sebe nestačíme opatřit náležitou zásobu věcí potřebných pro takový život, jaký si žádá naše přirozenost, život hodný lidské důstojnosti, jsme tedy, abychom si vynahradili ony nedostatky a nedokonalosti, jež jsou v nás, pokud žijeme ojedinele a sami pro sebe, od přirozenosti vedeni k tomu, abychom

hledali společenství a družbu s jinými. Toto bylo příčinou toho, že se lidé hned od prvopočátku spojili v politické společnosti.“ Já ale nadto tvrdím, že všichni lidé jsou od přirozenosti v tomto stavu a zůstávají v něm, dokud se ze svého vlastního souhlasu neučiní členy nějaké politické společnosti, a nepochybují, že to v pokračování této rozpravy zcela objasním.

KAPITOLA III O STAVU VÁLEČNÉM

16. Stav válečný je stav nepřátelství a záhuby a tudíž projeví-li kdo slovem nebo činem nevášnivý a ukvapený, nýbrž klidný, uvážený záměr proti životu druhého člověka, přivádí se do stavu válečného s tím, proti němuž takový úmysl projevil. Tak vydal svůj život moci druhého, aby byl utracen jím nebo kýmkoli, kdo se k němu připojí v jeho obraně a zastává jeho spor, protože je rozumné a spravedlivé, abych měl právo zahubit to, co mě ohrožuje záhubou. Neboť podle základního zákona přirozeného se má člověk pokud možno zachovat, a když nemohou být zachováni všichni, je nutné dát přednost bezpečnosti nevinného a člověk smí zahubit toho, kdo proti němu zahájil válku nebo dal najevo nepřátelství k jeho existenci, z téhož důvodu, že smí zabít vlka nebo lva, protože takoví lidé nejsou pod pouty obecného zákona rozumu a nemají jiné pravidlo než pravidlo síly a násilí, a proto je nutné s nimi zacházet jako s dravci, s oněmi nebezpečnými a škodlivými tvory, kteří ho jistě zahubí, kdykoli upadne do jejich moci.

17. A proto ten, kdo se pokouší dostat druhého člověka do své neomezené moci, přivádí tím sebe sama do válečného stavu s ním, protože je tomu třeba rozumět jako projevení záměru proti jeho životu. Neboť mám důvod usuzovat, že ten, kdo by mne chtěl dostat do své moci bez mého souhlasu, naložil by se mnou, jak by se mu líbilo, kdyby mne dostal do svých rukou, a také by mne zahubil, kdyby se mu zachtělo. Nikdo si zajisté nemůže přát, aby mě měl ve své absolutní moci, leč by mne přinutil silou k tomu, co je proti právu mé svobody, tj. aby mne učinil otrokem. Být svoboděn od takového násilí je jediná záruka mého zachování a rozum mi přikazuje dívat se jako na nepřítele mého zachování na toho, kdo by chtěl odnímt tuto svobodu, jež je toho záštitou, takže ten, kdo se pokouší mne zotročit, přivádí tím sebe do válečného stavu se mnou. O tom, kdo by chtěl ve stavu přirozeném odnímt svobodu, jež patří v onom stavu každému, je nutné předpokládat, že má úmysl odnímt všechno jiné, protože tato svoboda je základem všeho ostatního. Rovněž o tom, kdo ve stavu společenském by chtěl odnímt svobodu patřící členům oné společnosti nebo onoho státu, je nutné předpokládat, že zamýšlí odnímt jim všechno jiné, a je třeba dívat se na něho jako ve stavu válečném.

18. Toto dovoluje právem člověku zabít zloděje, který mu v nejmenším neublížil ani neprojevil úmysl proti jeho životu ničím dalším než užitím síly, tak aby jej dostal do své moci a odňal mu peníze nebo co se mu líbí. Neboť užije-li síly, kde nemá žádné právo dostat mne do své moci, nechť předstírá, cokoli chce, nemám důvod předpokládat, že ten, kdo mi chtěl odnímt svobodu, by nechtěl, kdyby mne měl ve své moci, odnímt mi všechno jiné. A je mi tedy dovoleno zákonem jednat s ním jako s někým, kdo se sám přivedl do stavu válečného se mnou, tj. zabít ho, mohu-li. Tomu nebezpečnosti se totiž právem vydává ten, kdo zavádí stav válečný a je v něm útočником.

19. A zde máme jasný „rozdíl mezi stavem přirozeným a stavem válečným“, jež jsou, ač je někteří lidé zaměňovali, od sebe tak vzdáleny jako stav míru, dobré vůle, vzájemného přispění a zachování a stav nepřátelství, zlovůle, násilí a vzájemné záhuby. Lidé žijící pospolu podle rozumu, bez společné vrchnosti na zemi s pravomocí rozsuzovat je, jsou správně ve stavu přirozeném. Ale násilí nebo projevený úmysl násilí proti osobě druhého, kde není společné vrchnosti na zemi, k níž se lze odvolat o pomoc, je stav válečný, a je to nedostatek takového odvolání, jež dává člověku právo války i proti útočníku, třeba by byl ve společnosti a spolupoddaným. Zloděje, kterého nemohu poškodit leč odvoláním k zákonu, protože mi ukradl vše, co má pro mne cenu, smím tedy zabít, když mne napadne, aby mi uloupil pouze mého koně nebo kabát. Kde totiž zákon, který byl dán pro mou záchovu, nemůže zakročít, aby zabezpečil proti přítomnému násilí můj život, který, je-li ztracen, nemůže být nahrazen, dovoluje mi mou vlastní obranu a právo války a dává mi volnost zabít útočníka, protože útočník nepopřává času odvolat se k našemu společnému soudci ani k rozhodnutí zákona pro nápravu v případě, kde škoda může být nenahraditelná. Nedostatek společného soudce majícího pravomoc přivádí všechny lidi do stavu přirozeného. Násilí bez práva na osobu druhého vytváří stav válečný jak tam, kde je, tak tam, kde není společný soudce.

20. Když ale pomine přítomné násilí, přestává stav válečný mezi těmi, kdo jsou členy téže společnosti a jsou stejně na obou stranách podrobeni spravedlivému rozhodnutí zákona, protože pak zde je otevřená cesta k odvolání za minulé bezpráví a k tomu, aby se předešlo budoucí škodě. Kde ale není žádného takového odvolání, jako ve stavu přirozeném, pro nedostatek pozitivních zákonů a soudců s pravomocí, k nimž se lze odvolat, válečný stav jednou začatý pokračuje s právem pro nevinnou stranu zahubit druhou, kdykoli může, dokud útočník nena-

bídne mír a nepřeje si usmíření za takových podmínek, jež mohou napravit všeliké křivdy, jichž se již dopustil, a zabezpečit nevinného pro budoucno. Ano, kde odvolání k zákonu a k ustanoveným soudcům je volné, ale náprava se odpírá zřejmým zvrácením spravedlnosti a nestoudným překroucením zákonů, aby se chránilo nebo učinilo beztrestným násilí nebo bezpráví několika jednotlivců nebo některé strany, tam je těžké si představit cokoli mimo stav válečný. Neboť kdekoli se užívá násilí a páše bezpráví, byť rukama určenými vykonávat spravedlnost, je to stále násilí a bezpráví, byť bylo jakkoli okrášleno jménem, záminkami nebo právními formami, neboť účelem zákona je chránit a pomáhat k právu nevinnému nepředpojatým vztahováním zákona na všechny, kdo jsou pod ním. Kdekoli se to neděje *bona fide*, válka je vedena proti postiženým, kterým, protože se nemohou na zemi dovolat pro sebe práva, zbývá v takových případech jediný prostředek, odvolání k nebi.

21. Vyvarovat se tohoto stavu válečného (v němž není odvolání leč k nebi a v němž každý i nejmenší spor nutně končí, protože není autority, aby rozhodovala mezi spornými stranami) je jeden velký důvod, aby lidé vstoupili do společnosti a vzdali se stavu přirozeného. Neboť kde je na zemi autorita, moc, jejíž pomoci se lze dovolat, tam je další trvání stavu válečného vyloučeno a spor je touto mocí rozhodnut. Kdyby byl býval nějaký takový soud, nějaká vyšší jurisdikce na zemi, aby rozhodla o právu mezi Jeftem a Ammonity, nebylo by nikdy mezi nimi došlo ke stavu válečnému. Ale vidíme, že Jefta byl nucen odvolat se k nebi: „Nechť soudí Hospodin soudce (praví) dnes mezi syny Izraelskými a syny Ammonovými“ (*Kniha soudců*, 11, 27). A pak táhne dále a spoléhaje na své odvolání vede své vojsko do bitvy. Tudíž v takových sporech, kde je položena otázka: „Kdo má být soudcem?“, nemůže být míněno, kdo má rozhodnout spor. Každý ví, co nám zde Jefta praví, že „Hospodin

soudce“ bude soudit. Kde není soudce na zemi, odvolání spočívá u boha v nebesích. Ona otázka nemůže tedy znamenat, kdo má soudit, zda se druhý přivedl do stavu válečného se mnou a zda já smím, jako to učinil Jefte, odvolat se v tom k nebesům. O tom mohu soudit jenom sám ve svém vlastním svědomí, protože z toho se budu odpovídat ve velký den nejvyššímu soudci všech lidí.

KAPITOLA IV O OTROCTVÍ

22. Přirozená svoboda člověka je v tom, že je svoboden od veškeré vyšší moci na zemi a že není pod vůlí nebo zákonodárnou autoritou člověka, ale že má za své pravidlo jen přirozený zákon. Svoboda člověka ve společnosti je v tom, že není pod žádnou jinou zákonodárnou mocí než tou, jež byla zřízena dohodou ve státě, ani pod panstvím nějaké vůle nebo omezením nějakého zákona než tím, jež zavede legislativa podle důvěry v ní vkládané. Svoboda není tedy to, co nám praví sir Robert Filmer: „Svoboda pro každého činit, co se mu zachce, žít, jak se mu líbí, a nebýt vázán žádnými zákony.“ Ale svoboda lidí pod vládou znamená mít stále pravidlo, podle něhož je nutné žít, společně každému členu oné společnosti a vydané zákonodárnou mocí v ní zřízenou, svobodu řídit se svou vlastní vůlí ve všech věcech, kde ono pravidlo nedává předpisy, nebýt podroben nestálé, nejisté, neznámé, libovolné vůli druhého, jako přirozená svoboda je v tom, nebýt pod žádným jiným omezením než pod zákonem přirozeným.

23. Tato svoboda od absolutní, libovolné moci je tak nezbytná pro zachování člověka a tak těsně s ním spojena, že jí člověk nemůže pozbyť, leda tím, čím přichází o svoji záchovu a svůj život zároveň. Neboť člověk, který nemá moc nad svým vlastním životem, nemůže se smlouvou ani svým vlastním souhlasem dát do otroctví kohokoli druhého, ani se dát pod absolutní, libovolnou moc druhého, aby mu odňal jeho život, když se mu zlíbí. Nikdo nemůže dát více moci, než má sám, a ten, kdo si nemůže vzít svůj vlastní život, nemůže dát druhému moc nad ním. Vskutku, jestliže někdo z vlastní viny propadl svým životem pro nějaký čin, jenž zasluhuje smrt, ten, komu jím propadl, může (má-li ho ve své moci) odložit jeho usmrcení a užít ho ke své vlastní službě a nečiní mu žádné bezpráví. Neboť kdykoli shledá, že tvrdost jeho otroctví převažuje hodnotu jeho života, je v jeho moci, aby se vzepřel moci svého pána a přivodil si smrt, již si přeje.

24. Toto je dokonalý stav otroctví, jež není nic jiného než „pokračování válečného stavu mezi zákonným dobyvatelem a zajatcem“, neboť dojde-li jednou mezi nimi k smlouvě a učiní-li dohodu o omezené moci na jedné straně a poslušnosti na druhé, stav válečný a otroctví přestává, pokud trvá smlouva. Nikdo zajisté, jak bylo řečeno, nemůže dohodou postoupit druhému, co nemá sám, moc nad vlastním životem.

Přiznávám, že nacházíme mezi Židy, jakož i u jiných národů, že lidé prodávali sebe sama. Ale je jasné, že to bylo jen do lopoty, nikoli do otroctví. Je totiž zřejmé, že prodaná osoba nebyla pod absolutní, libovolnou, despotickou mocí, neboť pán nemohl mít moc zabít v kteroukoli dobu toho, koho byl zavázán v určitém čase nechat svobodně odejít ze své služby. Také pán takového služebníka byl tak dalek toho, aby měl libovolnou moc nad jeho životem, že jej nesměl podle libosti ani zmrzačit, nýbrž ztráta oka nebo zubu činila jej svobodným (*Exodus*, 21).

KAPITOLA V O VLASTNICTVÍ

25. Ať přihlížíme k přirozenému rozumu, který nám praví, že lidé, jednou zrozeni, mají právo na svou zachovu a tudíž na to, aby jedli a pili, a na takové věci, jež příroda poskytuje pro jejich živobytí, nebo ať přihlížíme k „zjevení“, jež nám vypravuje o tom, co ze světa propůjčil bůh Adamovi a Noemovi a jeho synům, je zcela jasné, že bůh, jak praví král David (Žalm 115, 16), „dal zemi synům lidským“, že dal ji lidstvu společně. Ale předpokládáme-li toto, zdá se některým velikou nesnází, jak by se kdo kdy dostal k tomu, aby měl vlastnictví čehokoli. Sám se však nespokojím odpovědí, že je-li nesnadné vysvětlit vlastnictví za předpokladu, že bůh dal svět společně Adamovi a jeho potomstvu, je nemožné, aby za předpokladu, že bůh dal svět Adamovi a jeho dědicům v nástupnictví s vyloučením všeho ostatního potomstva, měl kdokoli mimo jediného univerzálního panovníka nad světem nějaké vlastnictví. Ale budu se snažit ukázat, jak se lidé mohli dostat k vlastnictví některých částí toho, co bůh dal lidstvu společně, a to bez jakékoli výslovné smlouvy všech společníků.

26. Bůh, jenž dal svět lidem společně, dal jim také rozum, aby ho užívali k nejlepšímu prospěchu a k příjemnosti života. Země a vše, co je na ní, je dáno lidem společně na udržování a pohodlí jejich existence. A ačkoli všechny plody, jež sama od sebe dává, a zvířata, jež živí, patří lidem společně, protože jsou samorostlým výtvozem přírody, a ač nikdo nemá původně osobní panství s vyloučením ostatního lidstva nad čímkoli z nich, pokud jsou takto ve svém přirozeném stavu, přece jsou-li dány lidem k užívání, nutně musí být prostředek přivlastnit si je tím nebo oním způsobem, dříve než mohou být k nějakému užívání nebo vůbec prospěšny kterémukoli soukromníku. Plody nebo zvířina, jež živí divo-

kého Indiána, který nezná žádného ohrazení a je stále spoludržitelem, nutně jsou jeho a tak jeho, tj. částí jeho, že druhý nemůže déle mít na ně nijaké právo, dříve než mu mohou nějak prospět k udržení jeho života.

27. Ačkoli země a všichni nižší tvorové jsou společní všem lidem, přece každý člověk má vlastnictví své vlastní „osoby“. Na tuto nikdo nemá právo mimo něho samého. Práce jeho těla a dílo jeho rukou, můžeme říci, jsou ve vlastním smyslu jeho. Cokoli tedy vyjme ze stavu, jež příroda tomu propůjčila a v němž to ponechala, s tím smísil svou práci a k tomu připojil něco, co je jeho vlastní, tím to činí svým vlastnictvím. To, že to vyňal ze společného stavu, do něhož to příroda postavila, připojil touto prací k tomu něco, co vylučuje společné právo jiných lidí. Protože tato „práce“ je nesporným vlastnictvím pracovníka, nikdo mimo něho nemůže mít právo na to, k čemu toto bylo jednou připojeno, aspoň tam, kde toho je dost a kde to je jako dobré ponecháno společně pro jiné.

28. Ten, kdo se živí žaludy, jež nasbíral pod dubem, nebo jablky, jež natrhal na stromech v lese, jistě si je přivlastnil. Nikdo nemůže popřít, že ta potrava je jeho. Ptám se pak, kdy počaly být jeho? Když je strávil? Nebo když je jedl? Nebo když je vařil? Nebo když je přinesl domů? Nebo když je nasbíral? A je jasné, že jestliže první nasbírání je neúčinné jeho, nic jiného to učinit nemohlo. Ona práce položila rozdíl mezi ně a věci společné. Ona přidala k nim něco více, než jim dala příroda, společná matka všeho, a tak se staly jeho soukromým právem. A řekne někdo, že neměl právo na tyto žaludy nebo na tato jablka, jež si takto přivlastnil, protože neměl souhlas všeho lidstva, aby je učinil svými? Byla to loupež присвоjit si takto, co patřilo všem společně? Byl-li by takovýto souhlas nutný, člověk by byl zemřel hladem přes hojnost, již mu bůh dal. Jak vidíme na společných věcech, jež zůstávají jimi podle smlouvy, tím, že se vezme nějaká

část toho, co je společné, a vyjme ze stavu, v němž je příroda nechává, počíná vlastnictví. Bez toho společně není k žádnému užítku. A to, že se vezme ta nebo ona část, nezávisí na výslovném souhlase všech společníků. Takto tráva, kterou kousal můj kůň, rašelina, kterou nařezal můj sluha, a ruda, kterou jsem nakopal na některém místě, kde mám na ně právo společně s jinými, stává se mým vlastnictvím bez přidělení nebo souhlasu kohokoli. Práce, která byla moje, upevnila vynětím jich z onoho společného stavu, v němž byly, moje vlastnictví k nim.

29. Učinil-li by se výslovný souhlas každého společníka nezbytným k tomu, aby si kdokoli mohl přivlastnit nějakou část z toho, co je dáno společně, děti nebo sluhové nemohli by si ukrojit z masa, jež jim společně jejich otec nebo pán opatřil, aniž přidělil každému jeho zvláštní díl. Ačkoli voda tekoucí v prameni patří každému, kdo může pochybovat, že voda ve džbánu je toliko toho, kdo ji nabral? Jeho práce ji vyňala z rukou přírody, kde byla společná a patřila rovným dílem všem jejím dětem, a tím mu ji přivlastnila.

30. Takto činí tento zákon rozumu jelena majetkem toho Indiána, který jej zabil; to, nač kdo vynaložil svou práci, uznává se za jeho majetek, ačkoli předtím to bylo společným právem každého. A u těch, kdo jsou počítáni k civilizované části lidstva a kdo dali a rozmnožili pozitivní zákony, aby určili vlastnictví, stále platí tento původní přirozený zákon pro začátek vlastnictví toho, co dříve bylo společné, a jeho účinností ryba, kterou někdo chytí v oceánu, v onom velikém a stále trvajícím společném majetku lidstva, nebo ona ambra, kterou zde někdo nasbírá, stává se prací, která ji vyjímá ze společného stavu, v němž ji příroda ponechala, vlastnictvím toho, kdo na ni vynakládá svou námahu. A i u nás je zajíc, jehož někdo honí, přičítán tomu, kdo ho pronásleduje na honu. Neboť protože je to zvíře, na něž se stále pohlíží jako na společné a nikoli jako na něčí soukromý majetek, ten, kdo

vynaložil tolik práce na něco takového, aby to vypátral a pronásledoval, vyňal to tím ze stavu přirozeného, kde to bylo společné, a tím začalo jeho vlastnictví.

31. Namítne se snad proti tomuto, že dává-li sbírání žaludů nebo jiných plodů země atd. právo na ně, pak kdokoli může nahromadit jich tolik, kolik chce. A na to odpovídám: Nikoli. Tým zákon přirozený, který nám tímto dává vlastnictví, toto vlastnictví rovněž omezuje. „Bůh nám dal hojnost všeho k požívání“ (1. Tim., 6, 17). Je hlas rozumu potvrzován vnuknutím? Ale jak dalece nám je dal „k požívání“? Kolik toho může kdo užít k nějakému prospěchu života, dříve než se to zkazí, na tolika věcech může svou prací upevnit vlastnictví. Cokoli je nad toto, je více než jeho podíl a patří druhým. Nic ne učinil bůh pro člověka, aby to zkazil nebo zničil. A vezmeme-li v úvahu hojnost přirozených zásob, jež byla po dlouhý čas na světě, a málo uživatelů a to, na jak malou část oněch zásob se přičinlivost jednoho člověka mohla vztahovat a je na úkor jiných nahromadit, zvláště držel-li se v mezích rozumem stanovených pro to, co mohlo sloužit k jeho užítku, tehdy bylo asi málo místa pro spory nebo hádky o vlastnictví takto zavedené.

32. A protože hlavním předmětem vlastnictví nejsou plody země ani zvířata, jež na ní existují, nýbrž země sama jako to, co v sobě zahrnuje a má za následek vše ostatní, je jasné, myslím, že její vlastnictví se rovněž získává jako předchozí. Kolik půdy kdo obdělává, osévá, zvelebuje, pěstuje a jejího výtěžku může užívat, tolik je jeho vlastnictvím. Svou prací ji takřka ohrazuje od společného majetku. Jeho právo neoslabuje ani to, řekne-li se, že kdokoli jiný má na ni stejný nárok a že si ji tedy nemůže přivlastnit, nemůže ohradit bez souhlasu všech svých společníků, všeho lidstva. Když bůh dal svět všem lidem společně, nařídil také člověku, aby pracoval, a nuznost jeho postavení to od něho vyžadovala. Bůh a jeho rozum mu nařizovali podmanit si

zemi, tj. zvelebovat ji k prospěchu života a v tom vynaložit na ni něco, co bylo jeho vlastní, totiž jeho práci. Ten, kdo poslouchal nařízení boží, podmaňoval si, obdělával a oséval jakoukoli její část a tím k ní připojoval něco, co bylo jeho vlastnictvím, nač druhý neměl žádný nárok a co mu nemohl odejmout bez křivdy.

33. Ani nebylo toto přivlastnění nějakého pozemku jeho zvelebením na úkor druhého, protože stále zbývalo dost půdy a stejně dobré a více, než ten, kdo se jí ještě neopatril, mohl užívat. Tak vskutku nezbývalo pro jiné nikdy méně tím, že si ji ohradil pro sebe. Neboť ten, kdo ponechává tolik, kolik jiný může užívat, dělá, jako když nebere vůbec nic. Nikdo, komu zbývala celá řeka těžé vody, aby uhasil svou žízeň, nemohl se pokládat za poškozeného, pil-li druhý, byť učinil řádný doušek. A případ půdy a vody, kde je obojího dost, je úplně tž.

34. Bůh dal svět lidem společně, ale protože jim jej dal pro jejich prospěch a největší životní příjemnosti, jež by byli s to z něho vytěžít, nelze předpokládat, že mínil, aby zůstával vždy společný a nevzdělávaný. Dal jej k užívání pilného a rozumného (a práce měla být právním důvodem nabývání pro něj), ne k libůstce a chamtivosti svárlivého a hašteřivého. Ten, komu zbývalo tolik dobrého k jeho zvelebování, jako bylo již zabráno, nepotřeboval si stěžovat, neměl se plést do toho, co bylo již zvelebeno prací druhého. Učinil-li to, je jasné, že si přál mít prospěch z námahy druhého, na nějž neměl žádné právo, a nikoli půdu, již mu dal bůh společně s jinými, aby ji obdělával, a již zbývalo stejně dobré tolik, jako již bylo zabráno, a více, než s čím by dovedl co pořídit nebo nač by stačila jeho píle.

35. Je pravda, že z půdy, jež je společná v Anglii nebo v některé jiné zemi, kde je mnoho lidí pod vládou, kteří mají peníze a obchod, nemůže si nikdo ohradit nebo přivlastnit nějakou část bez souhlasu všech svých společníků, protože tato půda zůstala společná smlouvou, tj. zákonem země, jenž nemá

být porušován. A byť byla společná vzhledem k některým lidem, není společná všemu lidstvu, nýbrž je společným vlastnictvím této země nebo této obce. Kromě toho zbytek po takovém ohrazení nebyl by tak dobrý pro ostatní společníky, jako byl celek, když všichni mohli celku užívat, kdežto na počátku a při prvním zalidňování velkého společenství světa tomu bylo zcela jinak. Zákon, pod nímž člověk byl, byl spíše pro přivlastnění. Bůh nařizoval a jeho potřeby jej nutily pracovat. To bylo jeho vlastnictví, které mu nemohlo být odňato, kdekoli je upevnil. A tudíž, jak vidíme, podmanit si nebo vzdělávat zemi a být jejím pánem je spojeno dohromady. Jedno dávalo právo na druhé, takže když bůh nařizoval podmanit si, dával tím zmocnění k přivlastnění, a stav lidského života, jenž vyžaduje práci a materiál k zpracování, nutně zavádí soukromý majetek.

36. Míru vlastnictví příroda dobře stanovila rozsahem práce lidí a pohodlím života. Ničí práce si nemohla podmanit nebo přivlastnit všechno a ničí požívání nemohlo spotřebovat více než malou část. Tak bylo nemožné pro kohokoli tímto způsobem zasahovat do práva druhého nebo získat si vlastnictví na úkor svého souseda, který stále ještě měl možnost získat tak dobrý a tak velký majetek (potom, když si druhý vzal svůj), jako před ním byl přivlastněn. Tato míra omezila majetek každého na velmi skromný díl, takový, jaký si mohl přivlastnit bez poškození kohokoli v prvních dobách světa, kdy lidé byli více v nebezpečí, že zahynou, odchýlí-li se od svých druhů, v obrovské pustině země, než že budou tísněni pro nedostatek místa, v němž by se usadili. Táž míra může stále ještě být uznávána bez škody kohokoli, jakkoli se svět zdá plný. Předpokládejme totiž, že člověk nebo rodina ve stavu, v němž byli na počátku, kdy svět byl zalidňován dětmi Adamovými nebo Noemovými, se usadili na některých vnitrozemských pustých místech Ameriky. Shledáme, že majetek, jež si mohl člověk sám nadělat podle míry, již jsme udali, nebyl by velmi rozsáhlý,

ani, i do dneška, by nepoškozoval ostatní lidstvo nebo mu dával důvod stěžovat si nebo pokládat se za poškozené přehmatem tohoto člověka, ačkoli pokolení lidské se rozšířilo do všech končin světa a nekonečně převyšuje malý počet, který byl na počátku. Ano, rozsah půdy je bez práce tak malé hodnoty, že jsem slyšel tvrdit, že v samotném Španělsku může být dovoleno člověku orat, sít a sklízet, aniž je v tom rušen, na půdě, na niž nemá žádné jiné právo než to, že jí užívá. Obyvatelé se naopak pokládají za zavázány tomu, kdo svou pílí na zanedbávané a tudíž ladem ležící půdě zvýšil zásobu obilí, jež potřebovali. Ale buď tomu jak buď, a nekladu na to důraz, troufám si směle tvrdit, že totéž pravidlo vlastnictví, že totiž každý člověk by měl mít tolik, kolik by mohl sám užívat, by ve světě stále ještě platilo, aniž by kohokoli omezovalo, protože je dosti půdy na světě, aby stačila zdvojnásobit obyvatele, kdyby vynález peněz a tichá dohoda lidí přikládala jim cenu nezaváděly (souhlasem) větší majetky a právo na ně. Jak se to stalo, ukážu ihned podrobněji.

37. Toto je jisté, že na počátku, dříve než přání mít více, než lidé potřebovali, změnilo vnitřní hodnotu věcí, jež závisí toliko na jejich užitečnosti pro lidský život, nebo než se dohodli, že kousek žlutého kovu, který by vydržel, aniž by ho ubývalo nebo se kazil, má mít cenu velkého kusu masa nebo celé hromady obilí, ačkoli lidé měli právo přivlastnit si svou práci, každý pro sebe, tolik věcí přírody, kolik mohl kdo užívat, přece toto nebylo mnoho ani na úkor jiných, kde táž hojnost stále ještě zbývala pro ty, kdo by vynaložili pílí. K tomu bych rád dodal, že ten, kdo si přivlastňuje půdu svou prací, nezmenšuje, nýbrž zvětšuje společné zásoby lidstva. Neboť potravin, jež slouží k udržení lidského života, vyrobených z jednoho jitra ohrazené a vzdělávané půdy (abych se hodně omezil) je desetkrát více, než je výnos z jitra stejně dobré půdy, jež leží jako společný majetek ladem. A tudíž o tom, kdo ohradí

půdu a má větší hojnost životních potřeb z deseti jiter, než mohl mít ze sta ponechaných v přírodním stavu, lze právem říci, že dává devadesát jiter lidstvu, neboť jeho práce mu poskytuje nyní potraviny z deseti jiter, jež byly výnosem sta jiter společného majetku. Oceňoval jsem vzdělávanou půdu velmi nízko, počítaje její výnos toliko jako deset k jedné, neboť je mnohem blíže stu k jedné. Táži se totiž, „zda v divokých lesích a nevzdělávané pustině Ameriky ponechaných v přírodním stavu beze všeho zvelebování, obdělávání nebo hospodaření vynese tisíc jiter nuzným a ubohým obyvatelům tolik životních potřeb jako deset jiter stejně úrodné půdy v Devonshiru dobře vzdělávaných“?

Kdo před přivlastněním půdy nasbíral tolik pláňných plodů, zabil, chytil nebo zkrotil tolik zvířat, kolik mohl, ten, kdo tak vynakládal své úsilí na některý ze samorostlých produktů přírody jako nějaký způsob, jak je změnit ze stavu, v němž je příroda postavila, tím, že na ně vynaložil nějakou svou práci, získal tím jich vlastnictví. Ale jestliže se v jeho rukou zkazily bez náležitého užití, jestliže ovoce hnilo nebo zvěřina se rozkládala, dříve než je mohl spotřebovat, provinil se proti společnému přirozenému zákonu a podléhal trestu. Poškodil podíl svého souseda, neboť neměl žádné další právo, než to, co jeho užívání čehokoli z nich vyžadovalo, a že ony mohly sloužit tomu, aby mu poskytly životní příjemnosti.

38. Tatáž pravidla upravovala rovněž držení půdy. Cokoli kdo obdělával a sklídl, uložil a spotřeboval, dříve než se to zkazilo, to bylo jeho zvláštní právo. Cokoli ohradil a mohl žít a čehokoli užívat, dobytek a jeho produkt byly také jeho. Ale jestliže tráva jeho ohrady shnila na zemi nebo plody jeho sázení se kazily, aniž je sebral a uložil, na tuto část země, přestože ji ohradil, bylo stále ještě nutné se dívat jako na pustou a mohla být majetkem kohokoli jiného. Takto na začátku mohl Kain zabrat tolik půdy, kolik mohl obdělávat a učinit ji svým vlast-

ním pozemkem a ještě nechat dosti Ábelovým ovcím, aby se na ní pásly. Ale jak se rodiny množily a píce zvětšovala jejich stáda, jejich majetky se zvětšovaly s jejich potřebami. Avšak přece to bylo obyčejně bez jakéhokoli pevného vlastnictví půdy, jíž užívali, až se sloučili, usadili pohromadě a stavěli města a pak se dohodou dostali časem k tomu, aby vytyčili meze svých odlišných území a dohodli se na hranicích mezi sebou a svými sousedy a zákony upravili mezi sebou vlastnictví členů téže společnosti. Vidíme totiž, že v oné části světa, jež byla nejprve obydlena a tudíž pravděpodobně nejlépe zalidněna, dokonce zpět až do času Abraháмова, putovali se svými stády ovcí a skotu, což bylo jejich jmění, svobodně sem tam, a toto Abrahám činil v zemi, kde byl cizincem. Z toho je jasné, že aspoň velká část půdy byla společná, že obyvatelé ji necenili ani si nedělali nárok na vlastnictví ničeho více, než užívali. Ale když nebylo dosti prostoru v témže místě pro jejich stáda, aby je pásli pohromadě, v dohodě, jako učinili Abrahám a Lot (*Gen.*, 13, 5), oddělili se a rozšířili své pastviny, kde se jim nejlépe líbilo. A z téhož důvodu Ezau odešel od svého otce a bratra a usadil se na hoře Seir (*Gen.*, 26, 6).

39. A takto, aniž předpokládáme u Adama jakékoli osobní panství a vlastnictví nade vším světem s vyloučením všech ostatních lidí, jež nemůže být nijak dokázáno a z něhož nemůže být ničím vlastnictví vyvozováno, nýbrž předpokládáme-li, že svět byl dán, jak byl, synům lidským společně, vidíme, jak práce mohla dát lidem rozdílná práva na jednotlivé jeho části k jich osobnímu užívání. V tom nemohlo být pochyby o právu ani místa pro spor.

40. Ani není tak podivné, jak se snad, dříve než se o tom uvažuje, může zdát, že vlastnictví z práce by mohlo převažovat společenství půdy, neboť je to vskutku práce, která propůjčuje každé věci rozdílnou hodnotu. Nechtě kdokoli uváží, jaký rozdíl je mezi jitem půdy osázené tabákem nebo cukrovou třtinou, oseté pšenicí nebo ječmenem a jitem téže

půdy, jež je společná, beze všeho obhospodařování, a shledá, že zvelebení prací dělá daleko větší část hodnoty. Myslím, že bude jen skromným odhadem, řeknu-li, že z produktů země užitečných pro život člověka devět desetin jsou výsledky práce. Ano, budeme-li správně oceňovat věci, jak se dostávají do našeho užívání, a rozvrhneme-li jednotlivá vydání na ně, co v nich pochází výhradně z přírody a co z práce, shledáme, že ve většině z nich je nutné klást devadesát devět setin zcela na účet práce.

41. Nic toho nemůže být jasnějším důkazem, než jsou jednotliví američtí národové, kteří jsou bohatí půdou a chudí ve veškerém životním pohodlí. Příroda je zaopatřila tak štedře jako kterýkoli jiný národ hojnými věcmi, tj. úrodnou půdou způsobí k tomu, aby plodila v nadbytku to, co může sloužit za potravu, jako oděv a k požitku. Ale protože schází, aby ji zvelebovali prací, nemají setinu příjemností, jichž požíváme my, a král rozsáhlého a úrodného území žije, bydlí a šatí se zde hůře než nádeník v Anglii.

42. Abychom to učinili poněkud jasnější, sledujme jen některé z obyčejných životních potřeb v jejich jednotlivých pokrocích, dříve než se dostávají do našeho užívání, a vizme, jak mnoho ze své hodnoty dostávají z lidské píce. Chléb, víno a sukno jsou věci denního užívání a veliké hojnosti, ale nicméně žaludy, voda a listy nebo kůže byly by nutně naším jídlem, nápojem a oděvem, kdyby nám práce neposkytovala ony užitečnější předměty potřeby. Neboť oč je chléb cennější než žaludy, víno než voda a sukno nebo hedvábí než listy, kůže nebo mech, to pochází zcela z práce a příčinnivosti. Jedny z těchto jsou potrava a oděv, jež nám poskytuje příroda sama bez našeho přispění, druhé jsou předměty potřeby, jež pro nás připravuje naše příčinnivost a námaha. Kdyby někdo počítal, oč tyto převyšují v hodnotě druhé, tu uvidí, jak práce činí daleko největší část hodnoty věcí, jichž užíváme na tomto světě, a že půdu, jež plodí suroviny, lze stěží počítat

vůbec za nějakou nebo nejdříve jen za velmi malou její část. Tak malou, že i u nás půda, která je ponechána zcela přírodě, jež není zvelebována pasením, obděláváním nebo sázením, je zvána, čím vsutku je, pouští, a shledáme, že užitek z ní obnáší o málo více než nic. Toto ukazuje, jak velmi je nutné dávat přednost množství lidí před rozsáhlostí panství a že zvětšení obdělávané půdy a právo užívat jí je velkým uměním vlády a že kníže, který bude tak moudrý a tak bohorovný, aby zavedenými zákony svobody zabezpečil ochranu a povzbuzení početné pili lidstva proti útlaku moci a stranické úzkoprsosti, bude brzy příliš na obtíž svým sousedům. Než toto mimochodem, a vraťme se k probíranému důkazu.

43. Jitro půdy, jež zde dává dvacet bušlů pšenice, a jiné v Americe, jež při téměř hospodaření by dalo stejně, jsou beze vší pochyby téže přirozené, vnitřní hodnoty. Ale přece užitek, jež lidé dostávají z prvního za rok, má cenu pěti liber a z druhého možná ani ne jedno penny. Kdyby všechen výnos, jež Indián z něho dostává, měl být oceněn a zde prodán, nebyl by, alespoň jak mohu pravdivě říci, ani jedna tisícina. Je to tedy práce, jež dává největší část hodnoty půdě, bez níž by stěží měla nějakou cenu a jíž vděčíme za největší část všech jejích užitečných produktů. Neboť vše, jako sláma, otruby, chléb z tohoto jitra pšenice, má větší cenu než výnos jitra stejně dobré půdy, jež leží ladem; to vše je výsledkem práce. Není to zajisté pouze námaha oráčova, lopota žencova a mlatcova a pot pekařův, jež je nutné započítat do chleba, jež jíme, nýbrž i práce těch, kdo naučili tahat voly, kdo dobývali a zpracovávali železo a kameny, kdo porazili a přitesali dřevo užité na pluh, pro mlýn, pec nebo na nějaké jiné velmi početné nářadí, potřebné při tomto obilí od jeho zasetí až do upečení chleba z něho, to vše musí být připsáno na účet práce a uznáno jako její výsledek. Příroda a země samy o sobě poskytly toliko téměř bezcenné suroviny. Byl by to podivný „seznam věcí, jež příčinnost opatřila a jichž užila na

každý bochník chleba“, dříve než se dostal do našeho užívání, kdybychom je mohli sledovat; železo, dřevo, kůže, kůra, stavební dříví, kámen, cihly, uhlí, vápno, látka, barviva, smůla, dehet, stožary, lana a všechen materiál, jehož bylo užito na loď, jež přivezla kterékoli ze zboží a jehož užil kdokoli z dělníků na kteroukoli část díla, vše to, co by bylo téměř nemožné, přinejmenším příliš dlouhé vypočítat.

44. Z toho všeho je zřejmé, že, ač věci přírody jsou dány společně, přece člověk (jako pán sebe sama a vlastník své vlastní osoby a jejích činů nebo její práce) měl stále v sobě samém velký základ vlastnictví a že to, co tvořilo velkou část toho, co upotřebil na udržení nebo pohodlí své existence, když vynalézavost a umění zlepšily příjemnosti života, bylo úplně jeho vlastní a nepatřilo společně jiným.

45. Takto dávala práce na počátku právo vlastnictví, kdekoli se komukoli líbilo vynaložit ji na to, co bylo společné, a zbývala toho dlouhou dobu daleko větší část a je toho ještě více, než lidstvo užívá. Lidé se nejprve většinou spokojovali sami tím, co příroda bez jejich přispění poskytovala jejich potřebám. Později v některých částech světa, kde přírůstek obyvatelstva a dobytka spolu s užíváním peněz učinily půdu vzácnou a tedy do jisté míry cennou, jednotlivá společenství stanovila hranice svých oddělených území a uvnitř nich samých upravila zákony vlastnictví jednotlivých členů své společnosti a tak smlouvou a dohodou uspořádala vlastnictví, jež počaly práce a příčinnost. Spolky, jež byly uzavřeny mezi jednotlivými státy a královstvími, zřikající se buď výslovně nebo mlčky veškerého nároku a veškerého práva na půdu v majetku druhého, vzdaly se společným souhlasem svých nároků na své přirozené společné právo, jež původně měly na tyto země. Tak výslovnou dohodou zavedly vlastnictví mezi sebou v různých dílech a částech světa. Přece však lze stále ještě najít velké kusy země (jejich obyvatelé se nepřipojili k ostatnímu lidstvu v souhlase s užíváním společných

peněz), jež leží ladem. Je jich více než lidé, kteří na nich bydlí, užívají nebo mohou užívat a tak stále ještě jsou společné, ač se toto zřídka může přihodit v oně části lidstva, jež souhlasila s užíváním peněz.

46. Největší část věcí pro lidský život skutečně užitečných a takových, jež první občané světa vyhledávali z nutnosti udržet se při životě, jako to činí Američané nyní, jsou obecně věci krátkého trvání, takové, jež nejsou-li spotřebovány užíváním, kazí se a zajdou samy sebou. Zlato, stříbro a diamanty jsou věci, jimž záliba nebo dohoda propůjčily hodnotu spíše než skutečné užívání a nutná životní potřeba. Nyní z těchto dobrých věcí, jež příroda opatřila jako společné, každý měl ve vlastnictví vše, co mohl docílit svou prací. Vše, co jeho přičinlivost mohla obsáhnout, změnit ze stavu, v němž to uvedla příroda, bylo jeho. Ten, kdo nasbíral sto bušlů žaludů nebo jablek, tím je měl ve vlastnictví. Byly jeho jměním, jakmile je nasbíral. Měl jen dávat pozor, aby je spotřeboval dříve, než se zkazily, jinak si vzal více než svůj podíl a oloupil jiné. A byla to vskutku věc pošetilá a i nečestná nahromadit více, než mohl spotřebovat. Jestliže rozděl část komukoli jinému, takže se to nezkazilo neúčinně v jeho rukou, užil toho také. A jestliže také vyměnil švestky, jež by byly shnily během týdne, za ořechy, jež by vydržely dobré k jeho jídlu po celý rok, nedopustil se bezpráví, nepromrhal společnou zásobu, nezničil žádnou část z dílu statků, jež patřily jiným, pokud se nic nezkazilo neúčinně v jeho rukou. A zase kdyby chtěl dát své ořechy za kus kovu, jehož barva se mu líbila, nebo vyměnit své ovce za lastury nebo vlnu za lesklé oblázky nebo za diamant a podržet je u sebe po celý svůj život, neporušil právo jiných, směl nakupit tolik těchto trvalých věcí, kolik se mu líbilo, neboť překročení hranic jeho spravedlivého vlastnictví nespočívalo v rozsáhlosti jeho majetku, nýbrž v tom, že by se cokoli z něho neúčinně zkazilo.

47. A takto se dostavilo užívání peněz, nějaké

trvalé věci, kterou lidé mohli podržet, aniž se kazila, a kterou lidé na základě vzájemného souhlasu přijímali výměnou za opravdu užitečné, ale zkáze podléhající životní potřeby.

48. A jako různé stupně přičinlivosti byly s to dát lidem majetek v různých rozměrech, tak tento vynález peněz jim dal příležitost pokračovat v něm a zvětšovat jej. Neboť předpokládejme ostrov, odloučený ode všeho možného obchodu s ostatním světem, kde bylo toliko sto rodin, ale kde byly ovce, koně a krávy s jinými užitečnými zvířaty, zdraví prospěšné plody a půdy dost pro obilí pro stotisíckrát tolik lidí, ale nic vhodného na ostrově buď pro svou obyčejnost, nebo pro své podléhání zkáze, aby nahradilo peníze. Jaký důvod by zde kdo mohl mít, aby zvětšoval svůj majetek nad spotřebu své rodiny a hojnou použitelnou zásobu buď v tom, co jejich vlastní přičinlivost vyrobila, nebo co by mohli směnit s jinými za užitečné předměty potřeby stejně podléhající zkáze? Tam, kde není nic ani trvalého, ani vzácného, ani tak cenného, aby to bylo hromaděno, tam lidé nebudou ochotni zvětšovat svůj majetek půdy, byť byla sebebohatší a byť jim nic nezabraňovalo si ji vzít. Neboť, táži se, jak oceňoval člověk deset tisíc nebo sto tisíc jiter výborné půdy, snadno obdělávané a také dobře opatřené dobyt-kem uprostřed vnitrozemských částí Ameriky, kde neměl naději na obchod s jinými částmi světa, aby si nadělal peněz prodejem produktů? Nestálo by to za ohrazení a viděli bychom ho, jak vrací zase divokému společenství přírody, co by převyšovalo předměty životního pohodlí nutné pro něho a jeho rodinu.

49. Takto na počátku celý svět byl Amerikou, ano, ještě více takovou, než ona je nyní, neboť žádná taková věc jako peníze nebyla nikde známa. Vynajdete-li něco, co má upotřebení a hodnotu peněz mezi jeho sousedy, uvidíte, že týž člověk počne ihned zvětšovat svůj majetek.

50. Ale protože zlato a stříbro jsou málo užitečné pro život člověka v poměru k potravě, oděvu a ve-

dení života a mají svou hodnotu toliko ze souhlasu lidí (a měřítko toho přece většinou tvoří práce), je jasné, že se lidé dohodli a souhlasili s nepoměrným a nerovným majetkem půdy, když vynalezli tichým a dobrovolným souhlasem způsob, jak člověk smí spravedlivě mít více půdy, než sám může její úrody spotřebovat, tím, že přijmou výměnou za přebytek zlato a stříbro, jež může být hromaděno beze škody pro kohokoli. Tyto kovy se totiž nekazí ani nepřicházejí vniveč v rukou majitelových. Toto dělení věcí v nerovné osobní majetky učinili lidé proveditelným mimo hranice společnosti a beze smlouvy toliko tím, že přikládali zlatu a stříbru hodnotu a mlčky se dohodli na užívání peněz, neboť ve státech zákony upravují právo vlastnictví a majetek půdy je určován pozitivními zřízeními.

51. A takto, myslím, lze velmi snadno a bez potíží pochopit, „jak práce mohla zpočátku založit právní důvod vlastnictví“ společných věcí přírody a jak bylo toto omezeno užitím na naši spotřebu, takže nebyl pak žádný důvod ke sporu o právo, ani žádná pochybnost o velikosti majetku, jež dávalo. Právo a vhodnost šly pospolu. Neboť jako člověk měl právo na vše, nač mohl obrátit svou práci, tak nebyl v pokušení pracovat pro více, než mohl užívat. Toto nenechávalo místo pro spor o právo, ani pro zasahování do práva jiných. Jaký díl si kdo přisvojil, bylo snadno pozorováno, a bylo neužitečné i nečestné přisvojit si příliš mnoho nebo vzít si více, než kdo potřeboval.

KAPITOLA VI O MOCI OTCOVSKÉ

52. Může snad být posuzováno jako opovážlivá kritika v rozpravě tohoto rázu stěžovat si na slova a jména, jež obstála ve světě. A přece nemůže snad být nevhod navrhnout slova nová, když stará jsou způsobila zavádět lidi do omylů, jako pravděpodobně činilo slovo otcovská moc. Toto, jak se zdá, přičítá moc rodičů nad jejich dětmi úplně otci, jako kdyby matka na ní neměla žádného podílu. Naproti tomu shledáme, bereme-li na radu rozum nebo zjevení, že ona má stejný nárok. To může být jedním důvodem, abychom se ptali, zda by tato moc neměla být správněji zvána mocí rodičovskou? Neboť jakýkoli závazek ukládá příroda a právo plození dětem, musí je jistě zavazovat stejně vzhledem k oběma při tom spolupůsobícím příčinám. A ve shodě s tím vidíme, že pozitivní zákon boží je všude spojuje bez rozlišení, když nařizuje poslušnost dětí. „Cti otce svého i matku svou“ (*Exod.*, 20, 12), „Kdož by koli zlořečil otci svému neb matce své“ (*Lev.*, 20, 9), „Jeden každý matky a otce svého bát se budete“ (*Lev.*, 19, 3), „Dítky poslouchejte rodičů svých“ (*Ef.*, 6, 1) atd., je mluva Starého a Nového zákona.

53. Kdyby jenom tato jedna věc byla dobře uvážena bez hlubšího pohledu na věc, byla by snad zadržela lidi, aby neupadali do oněch hrubých omylů, jichž se dopustili pokud jde o tuto moc rodičů. Ta přece mohla bez vsí velké tvrdosti nést jméno neomezeného panství a království autority, když pod názvem „otcovská“ moc zdála se vyhrazena otci. Bylo by však znělo aspoň podivně a ukázalo by již v samém jménu absurdnost, kdyby tato domnělá neomezená moc nad dětmi byla bývala zvána rodičovská, a tím odhalila, že patří také matce. Neboť